

84(2р-1ара).
Б-183

x А.К. Зайкилов

ПТЧЕНИ ДЖОЛУ

28

✓

Байкѳулланы А.-К.

К Р.

Проверено 1963 г.

ГИТЧЕНИ ДЖОЛУ

ПОЭМА

С 5348

К. Б. А. С. С. Р.
 Имя Н. К. ...
 гор ...

КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВО
 ЧЕРКЕССК—1960

ГИТЧЕНИ ДЖОЛУ

I

Эски заман, худжу заман
Адам тенъди демей эди,
Джашауунъу алыб хаман,
Джер тюбюне кёме эди.
Ол заманед бел уатхан,
Чёгюшчюню кёмген джерге,
Оракъчыны къаушатхан
Гыбыланы тутуб ёрге.
Ол заманед кёл аздыргъан,
Джаны саулай чайнаб джутхан,
Ийне бла кёр къаздыргъан,
Уахдынъы туура тутхан.
Къара тубан, къар булутла
Басыб джерни, кюн джарымай,
Уяннъанны башына ура,
Къалтырамай, къол арымай.

Эркинликни халкъдан алыб,
Тунчукъдуруб, кьоймай тылпыу.
Тиш ышармай, бет кьаралыб,
Къайры айлан—къынъыр, батыу.
Былай эди ма ол заман,
Тамырланмай терек чакъмай.
Кете эдинъ кьуруб хаман,
Тюз джашаудан юлюш алмай.
Эсимдеди, тынъылагъыз
Хапарыма алгъы бурун,
Сора терен анъылагъыз
Табмай орун кёбню ёлгенин.
Кьонъурмыйыкъ, къысхаджаякъ,
Орта бойлу, кенъманъылай
Харун элде бир кьуу таякъ,
Джаш къатыны—Хабий, джылай.
Джокъду джашау, тур кенъирек
Деб, болмай биш, чий ашлары,
Гитче андан аз кемирек,
Джалчылыкъда ал джашлары.
Харун кеси ачлыкъ татыб,
Кюню джылау, джюгю аур,
Терлиги кебмей къатыб,
Аркъасы уа—къарыш джаур.
Байгъа ишлей башын тьююб,
Эти джабалакъча кетиб,
Отда джонъурчхача кююб,

Къарыууна тамам джетиб.
„Кетеелле заманларым,
Джалан аякъ бузда, къарда,
Кысты-кысты табанларым,
Термилгенлей, чыкъмай тардан.
Тилим къургъакъ, къабын толмай,
Эринлерим къуруб, къатыб,
Кече гезет—кюн олтурмай,
Аурлугъу меннѣ татыб.
Юсюм джалан, суукъ алыб,
Къалтырауукъ болуб ичим,
Кете эдим тюзде къалыб,
Таусулуб азгъан кючюм.
Чыкъмай кырдык, бузлаб кѣлле,
Тенъсизликни алгъа тутуб,
Кемигими эмеелле,
Джилигими къоймай джутуб.
Кимди экен айтхан къаргъыш?
Джетме деген муратынъа,
Джукълан,—деген, кѣрмей алгъыш,
Келмей адам чырт къатынъа.
Тынчай, балам, сау къал энди,
Ичилди кѣб халал къаным,
Джетген меннѣ метр джерди
Табар аны учуз саным“,—
Деб Харунну джыламугъу
Тубан болуб кѣзюн басды,

Къатыны да джамай эня,
Джешуу ташлаб, кесин асды.
Кетди Харун, кетди Хабий,
Джашау нёгер болалмады,
Джарлы анасын, джарлы сабий
Аралыкъдан алалмады...
Джыйылдыла, шум болдула,
Джыладыла, терк джуудула,
Теньлери да кебин сала,
Дуа, пиясын окъудула.
Элтеелле тенъ аланы,
Кюн да мыдах къарай джерге,
„Унутмазбыз бу джараны,
Кирсегиз да сиз тар кёрге“, —
Деген тауш, макъам салыб
Чыгъа эди юзюлмейин,
Синъирилмез артха къалыб,
Ол джуукъда сюзюлмейин.
Къабырланы джюзю джюзден
Бу кёпюрню ётгендиле,
Харун бла Хабий бизден
Тюзю, былай кетгендиле.

II

Учуз эди факъыр джалчы
Къаргъа, къузгъун ашай кесин.
Сыйсыз эди, байгъа малчы,

Ачмай кёзюн, джыймай эсин.
Бара эди Гитче джолда,
Танымай эд къалыр юйюн,
Билмей эди, не бар алда,
Джылай-джылай айта кююн:
„Атам ёлгенд, анам ёлгенд,
Экисин да бирге салгъанма,
Къайсынны излейме, айтсын ким
кёргенди?
Негерсизме, джанъыз къалгъанма.
Джокъду уям джашар, джокъду
хантым ашар,
Кимни эшигинден къарайым,
Джокъду ёлсем ачдан къазанына
къошар,
Джалынчакъма кимге барайым.
Байладыла керти не санынъа,
Чыбыкъ ура, соя теринъи,
Бермей солуу, не кечинмек
джанынъа,
Кесинъ къаза джатар кёрюнъю.
Сызгъырады Бештау, тишге тутады,
Кюйдюреди суукъ джарытмай,
Къарыуунъю джелмаузча джутады,
Боранда да ышыкъ танытмай.
Бай сабийле бузда хойнух буралла
Атадыла садакъ джыйылыб,

Джылы-джылы кѳуушлада туралла.
Меничала, джол танымай, тыйылыб.
Бай сабийле ойнайдыла тобукѳда
Ата, ана кѳойну суутмай,
Учадыла сенькилчекде, кѳурукѳда
Джакѳсызлача джюрек улутмай.
Мен барама кѳайры? Кесим

билмейме.

Джан кѳарнашым, кѳара аллыма,
Аджашханма, хахайларгѳа

сюймейме,

Менше джетген—джетсин

кѳаллыма“.

Джыр эжиусюз келе былай,
Салкын джюрек, батыр кѳелю,
Джарлы ѳксюз, Гитче джылай,
Силкинеед алгѳа джѳнлю.
Сюйрей эди эки аягын
Чыкѳмай сѳзю, кюйе ичи,
Айландырмай ол джаягын,
Ачлыкѳ талаб сабий кючюн.
Юч кюн бла юч кечени,
Джюрюгени татыб аны,
Сала эди бир ѳлчени
Азаб чегиб, талыб саны.
Чыгѳана эд хар атламы,
Аякѳ басхан ызы бары.

Джокъ эд аны бир адамы,
Атланса да узакъ джары.

* * *

Къарнашчыгъы Къайсын джалда,
Джетмей тюгел болджалына,
Джылкъы кюте Аман-Къолда,
Джутулгъанед кюн аллына.
Кетген эди Къайсын кѣлге,
Ёлген эди джылны алгъа,
Бармагъанед хапар элге
Аны табхан ата-анагъа.
Кулак аны тенъсинмеди,
Арбазына къайтарыргъа,
„Баланъ ёлгенд, бил“, — демеди,
Тартыннъанча сѣз айтыргъа.
Тартынмаед, уллу эди,
Харам эди ашагъаны,
Къара бетли, уулу эди,
Джылан эди ушагъаны.
Эмилик эди, джер билмеген.
Семиз эди къуйрукъ салыб,
Къайыр эди, тенъ кюлмеген,
Уллулукъну зор бла алыб.
Джукъланнъан эд Къайсын алай,
Джутулгъанед тѣрт джыл джалы;
Излей эди Гитче табмай,
Илг еннъенча къоркъа джарлы.

Эшитмеед бир хапарын,
Айтмай эди киши анъа,
Аулай эди сора барын,
Саналмай ол адам джаннъа.
Тохдай эди солуу алыб,
Тебрей эди билмей аяу,
Аягына джара салыб
Джюрюй-джюрюй къара джаяу.
Солуй эди бёркюн алыб,
Къарай эди салкъын таугъа,
Чыгъа эди таньнъа къатыб,
Ушамаед эртден саугъа.
Ашагъаны мандалакъ, мант,
Тихден, зыка, къозу-къулакъ,
Кёрмей суукъ, бир джылы хант,
Кече кюн да ташха къонакъ.
Бир-бирде уа ачмай кёзюн,
Тюйюб эки керме къашын,
Табмай адам айтыр сёзюн,
Тобугъуна салыб башын.
Ичин ура, зукгу эте,
Дженъи бла бетин сылай,
Къайытаед узакъ кете,
Сабий Гитче, джылай-джылай.
Джюрегине къоркъуу тюшюб,
Ёлюрю кёрюнюб аны,
Джашауундан тамам юшюб,

Сууугъанча хар бир саны.
„Къарнашчыгъым, къайдаса сен,
Таушума бир тынъыла,
Джакъсызма мен, ёксюзме мен,
Джанъызма мен бир аңыла.
Озду тёрт джыл кёрмей сени,
Унутхаңма тюрсюнюню.
Тартады джер энди мени,
Табмай ахыр джокъ юйюю.
Неге туудум, неге ёсдюм,
Джыламугъум джабыб чыкъны,
Сыйсызлыкъны ачыкъ кёрдюм,
Сынадым кёб зор ыйлыкъны.
Къалдым атам-анам ёлюб,
Болмай ышыкъъ кысылыргъа.
Акылымы сенне бёлюб,
Чыкъгъан эдим джылыныргъа“.
Джаш джюреги салкъын болуб,
Эки кёзю къандан толуб,
Бети да акъ учхун болуб,
Ичин ура терен солуб,
Тубан джауум суукъ этиб,
Къарыууна дженъил джетиб,
Заман ачы мамыр кетиб,
Джашау учуз, сыйсыз этиб,
Табмай байлар туз джараны,
Табмай къойнун ол ананы,

Чыйыртса да тау сыртланы,
Бир киши да билмед аны.
Аз солуду, кёб джюрюдю,
Кёб кыйынылыкъ, ыйлыкъ кёрдю.
Табмады ол джаш къарнашын,
Айланса да атыб башын.
Гитче къарай артха-алгъа,
Кёкте, джерге, онънъа, солгъа,
Айырмай тик, тюзге, кьолгъа
Чыкъды ахыр арыб джолгъа.

III

Кюнню кёзю чыгъа ёрге,
Кючден джыя санын бирге,
Саламлаша кеси джерге,
Тебрегенлей къараб элге,
Келди кулак терлеб аты,
Таш макъача бет кьуаты,
Уу джыланча, хар сураты,
Ач бёрюча, джокъ уяты.
„Не излейсе, джашчыкъ мында?
Джокъмеди сенинъе кьонуш анда,
Турмазмыса менде джалда,
Батагъада, кьошда-малда?
Иги, ашхы джалчы болсанъ,
Айтханыма тюз бой салсанъ,
Сдауатха сакъ къарасанъ,
Джюрегиме бек джарасанъ,

Кюн олтурмай сюрюу кютсенъ,
Кече джатмай гѣзет этсенъ,
Къуанырса джарай билсенъ,
Баш териден чабыр тизсенъ,
Хакъ берелмем, сен сабийсе,
Адам болсанъ бер демезсе,
Ач къалсанъ да сау бол дерсе,
Джалан турсанъ да тѣзерсе“, —
Деди кулак къарай бирлеб,
Сѣзге усда, таб чемерлеб,
Аурлугъун атха джюклеб,
Къамчисин да эки бюклеб.
„Да кѣресе, сабий джашма,
Алай‘а мен ише башма,
Не десенъ да менден къачма,
Элт къошунъа, ийнан, ачма.“
Джаш болса да баш бурмады,
Гитче былай айта барды,
Сабий кѣлюн джашырмады,
Заманын бош ашырмады.
Алданыб ол кулак сѣзге,
Джыламукъ ура кѣзге,
Болмад джашау андан ѣзге,
Гитче къалды джегилрге.
Харун ёмюр санын туюген,
Джашы къайсын анда ёлген,
Энди сабий Гитче келген —

Ма бу эди барын эмген.
Гитче жарлы джакъсыз эди,
Ишлегени хакъсыз эди.
Табханы сѣз, къамчи эди,
Тѣрю зыкгыл джамчы эди.
Джай джауумда, къыш боранда,
Таш чауулда, къая ыранда,
Данъыл тюзде, суу джагъада,
Чегет раса эм одалда,
Къоркъа, юрке джаш джюреги,
Къара мелте юсюндеги,
Зыкгыл, зыбыр гебенеги,
Джамау шалбар, джюн кѣлеги.
Чабыр кесиб аякъларын,
Башлыкъ ашаб джаякъларын,
Кюнде сынаб таякъларын,
Кѣлтюралмай кючню барын:
„Джыйылгъанча тар гѣзеннѣ,
Къараб къуру таш ѣзеннѣ,
Кемди, къыйынды джашау меннѣ,
Санамай ол, мени теннѣ.
Зорлукъду, бу киикликди,
Аркъама къан териликди,
Зорлукъду, бу залимликди,
Байлыкъ, ханлыкъ эм бийликди“.
Къайры барса джолу тайгъакъ,
Тиги, джары болмай айгъакъ,

Джалда былай кюе, бише
Джылла ётдюле джылай-джылай.
Кюн батханча чыгыб эртден,
Суу синънъенча джаууб кёкден,
Къайытмады заман кетген,
Джаш Гитчени батыр этген.
Гитче ёсдю, эски къалды,
Терсни, тюзню анъылады,
Чум таягъын артха салды,
Теньлик берлик саут алды.

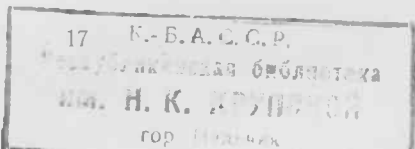
IV

Джанды ёртен, кюкюреб, джашнаб
Келди уллу Октябрь ай,
Джанъы ёмюр къуанч башлаб,
Джасаннъанча биринчи Май.
Кюйдюрдю ол, чачды, уатды,
Тумалады тенъсизликни.
Ачды кёзюн, ауун атды,
Басдырды хакъ залимликни.
Тот бугъоуну зор тамырын
Кесди, юздю эм къурутду,
Уруннъанны сыйлай барын,
Байрагъын да мийик тутду.
Ишчи, элли джашау алды.
Болду кеси ие къолуна.
Адам джегиу, ашау къалды,
Тюшдю джашау тюз джолуна.

Къар эриди, сан керилди,
Таўла, тюзле кийиндиле.
Окъуу, солуу, иш берилди,
Ёлгенле да суйюндюле.
Ёлдю эски, вулкан джаныб,
Къалды артха, къара кюйюб,
Эркинлигин толу алыб,
Чыкъды халкъны джолун суйюб.
Октябрны кючу бирге,
Чыгъыб келди ёрден ёрге,
Артыкълыкъны къуя кёрге,
Кирди Гитче туўгъан элге.
Урунъанла анъа туруб,
Джюреклери бирча уруб,
Ёшонлерин туўра буруб,
Къуандыла тойла къуруб.
Джанъы туўду джакъсыз бары,
Кетди андан джашау тары,
Кёгерди джер, кюймей сары,
Эриди буз, тауну къары.
Октябрны суймегенле,
Къыйынлыкъны билмегенле,
Къыш боранда кюймегенле,
Тёрт санларын туймегенле,
Байла, бийле итча улуб,
Алындыла кёзлери толуб,
Джан аўанъы ахыр солуб,
Чабышдыла къыпба болуб.

Сакълар ючюн эски джюкню,
Джабар ючюн хауа, кёкню,
Ачар ючюн джауѓа чекни
Айтдыла кёб ётюрюкню.
Капитал, зор, къарабетни,
Тамыры тот бугъоуу кетди,
Джарыкъ берген кюнюм джетди,
Хар миллетни эркин этди.
Минъ тогъуз джюз джыйырманчы
Джыл башланды, тынмай къауѓа,
Болуб Ленин, партия алчы,
Тууду джанъы насыб-сауѓа.
Тау этеги элlege да
Джанды чыракъ, джазыб тарыхын,
Берди солуу хар кимге да
Онънъа буруб, джашау чархын.
Къарачайны туу джашлары
Джигитликни тутуб алѓа,
Аслан, къаблан кибик бары
Сауг-саба алыб къолѓа.
Партизанла къураб ала,
Кёсеу этиб, джауну кёмюр,
Россиядача тенълик сала,
Ачдыла кенъ, джанъы ёмюр.
Артыкълыкъны джашлай чегиб,
Табмай джылыу, джашау, анъы,
Къыйынлыкъда кючу бегиб,

С 5348

Гитче да джаш тууду джанъы.
Партизанны билмесе да,
Сагъайды ол, таукел турду.
Къобан кызыл киймесе да,
Бетин ачды, туура бурду.
Талай джылны болуб джалчы,
Байгъа хакъсыз ишлей безди.
Джел шыкъыртдан ишге алчы
Тамбланы джолун сезди.
Эшитди сѣз таша, туру,
Анъылады заманны тюз,
Болмай энди тирмен къуру,
Кетди кѣзюу этген ѳксюз.
Бир кюн Гитче сууда кѳрдю,
Партизанла къуршоуланыб,
Эсин анъа толу бѳлдю,
Чабды дженъил балта алыб.
Субай ѳсген, къулан, тюрб-тюз
Ауду чынар, къараб ары,
Тизилдиле сора, джюз-джюз
Партизанла суудан бары.
Къутулду бир адам къалмай,
Джаугъа къоранч сала кемсиз;
Мыдах, салкъын, мутхуз болмай,
Къарыу сакълай, терен, чексиз.
Аны ючюн Гитче анда
Белгили ат, махдау алды.

Биринчи тау Къарачайда
Орден бла сауғьаланды.
Гитче энди турмай къошда,
Байны малын узакъ сюрдю;
Сыртда баргъан бир урушда
Партизаннъа талпыб кирди.
Байны къою сау аскерге
Ашау болду, хорлаб эрлик,
Гитче чыкъды, минди ёрге,
Джаш болса да ол баш кибик.
Партизанни борчун уллу
Толтурду ол джарыкъ иште.
Джауғъа сюнью темир къолу
Къатды къуршча бу кюрешде.
Алда баргъан джигитлени
Бири Таукъан, деу джаш эди.
Бандитлени кюйдюрюучю
Бир аскерге ол баш эди.
Таукъан келди узакъ джюрюб,
Ахыр джолун, сыйын билиб.
Инджиулени барын керюб,
Гитчеге да кылыч бериб.
Таукъан келди тюзге базыб,
Халкъны тенъи, сыйлы, татлы,
Байрагъына хорлам джазыб,
Ишин керюб эм багъалы.
Кими суусаб, кими азыкъ

Алыб, дженъил, терк джетдиле,
Къонакълагъа разы, тансыкъ
Къурманлыкъла, тойла этдиле.
Кёлю сабыр, джюреги тюз
Таукъанны хар кёз таныды.
Сёзю джити, кёлю тенъиз
Аскери кёб, тау джарыды.
Таукъан акъыл тутхан чексиз,
Джити эди джолун билген,
Джаууну ургъан бир хатерсиз,
Ишин, уллу халкъын суйген.
Башчы болуб атлы аскерге,
Саут-саба кючлеб белин,
Толу джашау чачды бизге
Эркинликни джилтинлерин.
Кёб джылланы тенълик ючюн,
Солуу табмай кёб кюрешди,
Бошлаб сеир, тулпар кючюн,
Былай айтыб ол селешди:
„Мени халкъым, суйген джаным,
Уяныгъыз, къобугъуз сиз,
Зорлукъ чекген джалчы, джарлы
Къуаныгъыз—бош болдукъ биз.
Джюрекдени джауун эмген,
Бугъоу, сынджыр къыйынлыкъла,
Пакъырланы джерге кёмген,
Къурудула къан гыбыла.

Гитчечагъа джол бермеген
Ёлдю заман, къалды артха.
Джанъы тууду кюн кёрмеген
Къолун ачыб, джашха-къартха.
Хорлады тюз байрагъыбыз,
Атлагъыз кенъ, туура алгъа,
Джити турсун бычагъыбыз
Бизге къаршчы къанлы джаугъа“, —
Деген аны сёзю кёлден
Анъылашыб харс ургъанлай,
Джетди къуугъун хоншу элден
Халкъ да болду суу къуйгъанлай.
Алай'а къурч, ёхдем, тау къуш—
Таукъан аз да джунчумады.
Алыб джолну чаул-тутуш
Кетди ары, мычымады.
Акъ аскерчи сатлыкъ, мурдар
Мырзакъулгъа бурду отун,
Болмай мухол, хомух, акгыл
Джууду ташны, джерни тотун.
Бууду батыр, эзди барын,
Къуйду суугъа, кёмдю терен,
Къуанды халкъ, къалды сарын,
Ышарды кюн тартмай кюрен.
Таукъан дженъил джорукъ салыб,
Келди аллын буруб джелге,
Гитче келди борчла алыб,

Харун, Хабий ёлген элге.
Таўкъан элде турмаса да,
Гитче бла иш джюрютдю,
Сырта, къолда айланса да.
Анъа акъыл-джол юретди.
Теуан къамчи бууунунда,
Тери бёркю ууучунда,
Элни джыйыб халкъ аллында,
Гитче айтды джыйылыуда:
„Халкъым, джаным. Тынъыла сен,
Сени ючюн айтама мен,
Айтама бил джюрегимден,
Ашырма кюн, айыр терен.
Чачылдыла къар булутла,
Бузулдула къан гыбытла,
Джукъландыла зор къылыкъла,
Толдула тюз халкъ умутла.
Ачы суукъ юшютюб къол,
Джекген заман демей „сау бол“,
Кюйдю ахыр, ёлдю терс джол,
Тумаланды къайытмаз ол.
Ишчи, элли къобханды, кёр!
Болуш сен да къарыу, кюч бер,
Джатма энди ишле джигер,
Бизникиди байлыкъ хар джер.
Джарытханча джаныб ёрген,
Тийгенча кюн чыгыб эртден,

Башхача джер миик кёкден
Бизбиз ие джуртха бирден.
Орун табмай джау юйюнде,
Тар уясы джар юсюнде,
Теблер ючюн нал тюбюнде,
Тырнакълайды арт кюнюнде.
Излейди ол кзул джегерге—
Бизге къаршчы сатлыкъ аскер,
Табылмайды киши негерге—
Байла ючюн ким къан тегер!
Алдатма сен бош кесинъи,
Белме анъа бир эсинъи,
Бошлама сен тарт белинъи,
Сакъла туугъан джаш элинъи.
Тур аллынъа, бар тилексиз,
Салма кечим, ур хатерсиз,
Бута джауну, эт билексиз,
Олду мурдар, олду бетсиз.
Ач бетинъи, къара кийме,
Тут ишинъи, сорма джаугъа,
Сеникиди насыб, ийме!
Мииксе сен Минъи-Таудан“.
Гитче былай айта алда,
Тынъылады халкъ басыныб,
Добай, Исса кулакла да
Артдан анъа хыршыланыб.
Сыгын отча, оджакъ юйде,

Къызыу болду джюреклери,
Акъ учхунча, эмен кюлде,
Бузулду тот тилеклери.
Ахьюлча къыш суукъда
Кёбдюле эм кёгердиле,
Къуу кебекча, суу къууукъда,
Бир-бирине кёл бердиле:
„Огъай-огъай, джарлы, джалчы,
Малсыз теньлик алалмаз,
Юренмеген болуб алчы
Джолун узакъ салалмаз.
Тюнене биз джекген Гитче,
Бюгюн бизни джуталмаз,
Мал багъыучу, джатмай кече,
Тузакъда да туталмаз.
Къорамасын сёз: ёзден, бий, къул,
Чакъмасын джаз, джай да сабан,
Деб турдула эки маймул,
Эки кюбсе семиз къабан.
Гитче айтхан—халкъ излеген
Окъча тийди экисине,
Кюйдю ханлыкъ, бийлик деген,
Келди тюзлюк иесине.
Кёрдю джарлы туз джарасын,
Табды къолун, ишин билди.
Табды керти бек къаласын,
Джаугъа суукъ джуаб берди.

Къолларыбыз сынаб сынджыр,
Аягъыбыз темир кишен.
Джалчылыкъда билмей тенъ, джыр,
Башыбыздан тюшмей джюген.
Старшина эм мыртазакъ,
Джут афенди неда молла,
Таймай джулкъуб битир, джасакъ,
Бизгеди, деб зекят ала.
Урунуууу адамлары
Джокъну билиб, чегиб ётген
Джаурду ол, джюкдю бары
Халкъны топал, сакъат ётген.
Урунъан халкъ кёб кюйгенди,
Къаныбызны ичиб байла.
Бююн джарыкъ кюн тийгенди,
Айтады: джашау сайла!
Да, сайлайбыз, джау, къатышма,
Джалла энди, зор джумдурукъ!
Къалды джолунъ сен чабышма,
Ёдю адам сатыу къылыкъ.
Къаты мизам джорукъ ючюн
Биз разы хар барыбыз,
Кюреширик салыб кючню
Гитче болсун тамадабыз“,—
Деди Осман алыб бёркюн,
Мыйыкъларын къынъыр бура,
Джел джумушакъ дженъил ол кюн

Саз бетлеге хурмет ура.
Чайкыалгъанча ташыб Къобан
Эл джыйылыуу уллу болду,
Олтургъанча чардакъ тубан
Кёкле туюбу эртден толду.
Бир ауздан, бир тамакъдан,
Бир таушдан, бир макъамдан,
Бир джюрекден, бир къарыудан,
Бир муратдан, бир акъылдан
Кёбле Османча сёлешдиле,
Атмай сёзню къайтарыб,
Тоба этиб бирлешдиле,
Бир-бирине джуукъ барыб.
Алгъа къарай, джити, усда
Ишни чемер айырдыла,
Джаш Гитчени ёрге тутта,
Тамадагъа санадыла.
Хар ишине багъа бере,
Кърал борчун сайлай кеси,
Гитче уллу элге тёре,
Джангъы джолгъа кетиб эси.
Чёгюч ургъан ишчи ишсиз,
Оракъ оргъан элли джерсиз,
Байла джекген бир хатерсиз,
Табды энди орун чексиз.
Къанатларын джайыб кенънъе,
Саламлашды насыб бирге.

Бет танытыб джуукъгъа, тенънъе,
Ие болду тюзлюк джерге.
Бу кѣзюӱде саӱ къралда
Эски чалман иш сѣгюӱле,
Партиябыз, Ленин алда,
Уруш бара, къан тѣгюӱле;
Ишчи, элли табхан саӱгъа
Зыгъыр болуб къанлы кѣзге,
Къуяр ючюн энтда баӱгъа
Онтѣрт кърал чабыб бизге.
Онтѣрт кърал, Махно, Деникин,
Колчак, Врангел эм башхала,
„Солутмазбыз“, — деб, тенъ эркин,
Азаӱ билеб ач къабанла,
Джаш джуртуму джутар кѣлде
Не кючню да джыйыб сала,
Кулак, молла туруб элде
Эм сахарда къобуб ала.
Къан ичиӱчю къара джылан
Бетсиз эди, уялмады,
Халкъгъа мурса, от, мынъылан
Тюзню кѣрге къуялмады.
Кюе-джана мюлк, рысхы,
Ач, джаланнъач джарлы халкъы,
Джаӱну мулхар, къанын ырхы
Этди чѣгюч, оракъ, чалкъы.
Къобан толу кенъ джайылыб,

Джагъаларын джууб кирсиз.
Халкъ байрагъын кеси алыб,
Тутду ёрге, миик кемсиз.
Тереклеге кырпакъ ура,
Бутакълары джерге къараб,
Чапырагъын джел сууура,
Минъи-Тауну чачын тараб,
Россияны джюзюн аулаб,
Кюнча джарыкъ этиб джолун,
Кёкню кьойнун кьоймай аулаб
Берди орус къарнаш кьолун.
Татлы къарнаш, халал нёгер
Болду орус таза джюрек,
Къуанчыбыз Къызыл Аскер
Келди бизге сынмаз билек.
— Туругъуз, сиз бош болдугъуз,
Таныгъыз ач балагъызны,
Биригигиз, ма джолугъуз,
Ишлегиз тенъ къалагъызны,—
Деген разы къуанч кетмез,
Басды элни ауун атыб,
Кёл рахат, къара мутхуз этмез
Гитче, уллу ишге батыб.
Джанъы заман, джанъы хауа,
Джанъы къарыу бериб анъа,
Джанъы джашау хурмет джауа,
Джанъы саугъа джазыб анъа.

Турналача кѣкде баргъан,
Тютюн чыгъа шош бурулуб,
Къайыкълача сууда баргъан,
Гитче алда юлгю болуб.
Гитче сыртда, тюзде, къолда
Акъджал салпы тубюндеги,
Къайда къоркъуу болса, анда
Халкъгъа насыб кюн билгени.
Къарды, бузду, не боранды,
Отду, сууду, не джаланды
Демеди Гитче, тарыкъмады,
Хомухлукъну танымады.
Джолу ачыкъ, букъу джабмай,
Этмей салкъын не кѣлекге,
Кече кюн да джукъу табмай,
Къуйгъанча хар сѣзюн кебге.
Гитче керти, ѳтюрюксюз,
Батыр эди шош, акъыллы,
Джигер эди, тулпар сѣзсюз,
Сюймей эди ишин къаллы.
Къара сабан, терен уру
Къазгъан анъа аз болмады,
Къалды бары, сыйдам къуру
Джауу айтхан сѣз чырт толмады.
Джер берилди несине,
Алгъын чѣбге саналмагъан
Гитче халкъны биргесине,

Бурун юлюш табалмагъан,
Андан сора таша къулакъ
Кийинди, тюз сурат алды.
Майча кѣм-кѣк таза чуакъ
Чакъды, гелеу тамыр салды.
Джарлы, джалчы бел тюзетди,
Ие болду тѣрт санына.
Заман аны азат этди,
Нюр да къонду бет къанына.
Арбаз эркин, орам ариу
Джанкылышча къучакълаб,
Тууду насыб—кетмез къарыу,
Бютеу халкъны ийнакълаб.
Алай'а джау джарты ёлген
Уу джыланча башын бурду,
Махтау сый да бере билген,
Эркинликге къаршчы турду.
Бѣрю тонун чюйре къаблаб,
Муджурасын хыны тутхан,
Узун тилин джити таблаб,
Харам хакъны тылкъ деб джутхан
Керти тюзге бой салмады,
Къоймады ол зор кыылыгъын,
Халал кыйын кѣл алмады,
Джабмады джут, кир тулугъун.
Халкъым табхан кѣб хорламны
Къайтарыб кюйдюрюрге,

Бойнуна хар тюз адамны
Энтда хамыт кийдирирге,
Артыкълыкъны сыйлаб, ала
Адамлыкъны узакъ атыб,
Гитчени да марладыла,
Джашаууна къол узатыб,
Ташада джау къыпба бирге,
Тюзге къаршчы ишни сюзе,
Туруда уа батмай кирге,
Къара сууда усда джюзе.
Джай чегетге салыб ёртен,
Кюз къышлыкъгъа уруб малын,
Бермей мюрзеу, джау, эт, бичен;
Къралгъа борч налогларын.
Джайыб элде заран сёзле,
Алдаб халкъны бир уятсыз,
Къыпба болуб туаркёзле
Къалмаз кчюн хыянатсыз.
Айтхан айтсын ит къусханча,
Ийнанмады акъыл терсге,
Аякъ басыб кёз къысханча,
Алданмады кулак дерсге.
Ёсдю адам, ёсдю анъы,
Ёсдю акъыл, къарыу, билим.
Ёсдю шохлукъ туугъан джанъы,
Ёсдю джуртум, эски элим.
Чакъгъанча джаз кюнбетде тал

Джасанды эл, кюзгю болду. .
Джабагъысын арытханча мал,
Кеси ара юйден толду.
Наз садакъны тартханча къол,
Кенъердиле тар орамла,
Ишлендиле кѣкбаш школ,
Клуб, тюкен, больницала.
Бу кыйында иште талмай,
Гитче барды таб, тюз, туура.
Тизгининден аз да къалмай,
Салмай кечим джауну ура.
— Сизсиз, сойгъан, элтиб кѣмген
Кѣб джарлыны саудан кѣрге.
Этин ашаб, къанын эмген,
Санаб аны малгъа, серге.
Сизсиз этген джаш тѣлюню,
Асхакъ, топал, болур тилсиз,
Сизсиз къойгъан кѣб ёлюню
Таш чаулда метр джерсиз.
Сизсиз сатхан, элсиз джойгъан
Сууча тюбсюз халкъ байлыгын,
Къуу барлакъча, къаран къойгъан
Сабан, къыщлыкъ эм джайлыгын.
Джау сыйлаучу кюн батханды,
Джокъду орун хакъ ашаугъа,
Энди джанъы танъ атханды,
Биз киргенбиз тенъ джашаугъа.

Биз барыбыз Ленин айтхан,
Партиябыз элтген джолну,
Урабыз бил, „солгъа“ тартхан,
Бегитебиз бирлик къолну,—
Деди Гитче, къараб джауғъа,
Эл суююне туруб алгъа,
Сёзю, иши халкъгъа сауғъа,
Джумдурукъну къыса таргъа.
Гитче анъа онъ бермеди,
Томурду ол, атды артха,
Бетин ачыб къаш кермеди,
Ышарды тюз джашха, къартха,
Хар адамны халисине
Терен синъди, иши толду,
Башха-башха адетине,
Окъугъанча усда болду.
Саут алды, тень сайлады,
Джамагъатны кёлюн билди,
Ишин анъа таб байлады,
Джанындан да халкъны суюдю.
Халкъ атады, халкъ анады,
Гитче табды, тас этмеди,
Тамыры бек, къурч къалалды,
Башын джабыб ол ётмеди.
Бу насыбны, кючню уллу
Айырмады, билмеди джау,
Кенъке атча, телче къуртлу

Чыкъды сандан болмазча сау.
Уллу орус халкъны бизге
Юлгю болду хар къуллугъу.
Кюнча тийди элибизге
Джуукъ къарнаш болушлугъу.
Джели агды къар суукъну,
Бегитди тенъ джуукълукъну,
Джыкъды ахыр джумдурукъну
Тумалады къан гыбытны.
Минъи-Тау ну аудургъанча
Залимликни уруб чачды,
Хауа мамыр джаудургъанча
Партиябыз насыб ачды.
Алгъыш этиб партиягъа
Тенъсизликни джолун кесген,
Эл къуюлду юч колхозгъа
Кюнден кюннъе чагъыб ёсген.
Кёз таныды, джити кёрдю,
Накъут-налмаз джерин алды,
Ишлегеннъе—орун тёрдю,
Кючюн ара мюлкге салды.
Ленин, Киров, Тельман атлы,
Колхозланы къурады ол,
Къайнайды мюлк, джашау татлы,
Партиягъа айта „сау бол“!

VII

Гитче, ишин усда этген
 Таулу эди—къарачайлы,
 Малын, мюлкюн алгъа элтген
 Ким да суйген бек багъалы.
 Ариу ханслы Батагъада
 Отладыла саулукълары,
 Сюрюу-сюрюу Бийчесында
 Къойлары бла джылкъылары.
 Хусей, Хамит, Аскер, Мурат,
 Хауа, Хани, Даум, Хапсат
 Дагъыда кѣб алчы чыкъды,
 Малны, джерни балын сыкъды.
 Минъ-минъ башха саркъгъан суула
 Ашыкъгъанча бир болургъа,
 Гитче барды ачыкъ туура
 Джетишалмай таб солургъа.
 Гитче ёсдю партияда,
 Юренди, джол ишледи тюз,
 Айтылды ол Москвада
 Бек тыйыншлы ётюрюксюз.
 Гитчени сау джурт таныды
 Муратыча толуб иши.
 Ленинни орденин алды
 Озмай бизде аны киши.
 Джигитлерин алгъышлай джер,
 Басма джазды хапар толу,

Джокъдан этген башчы джигер,
Партияны буду джолу.
Гитчени орден алгъанына
Кюн тюбеди кѣлтюрюлюб,
Къуанч уллу болгъанына
Эл джыйылды, халкъ юрюлюб.
Инъир ашхам кѣз байланмай
Гитче юйге хазырлана,
Келди письмо сѣз айланмай
Арбазы той, джыр, джырлана.
Алды дженъил, бек гузаба,
Шагърейча алгъа барыб,
Ачды аны эрнин къаба,
Окъуду ол юч къайтарыб.
Письмо келди анъа аталай
Таныш адамындан.
Алгъыш айта былай
Къарачайны барына:
„Къыйынны тюз салгъанынъ бла
Ёсдю ара мюлкню эни,
Уллу сауъгъа алгъанынъ бла
Алгъышлайбыз, Гитче, сени.
Махдау сеннѣе, джолдашыбыз,
Партияны керти джашы,
Махдау, татлы къарнашыбыз,
Сыналгъан, кѣб ишни башы.
Сени сауъганъ, сени атынъ

Махдаўду бил, таўлулагъа,
Мардасыз бай хар атламынь
Уахдыды къаллылагъа“.
„Сеникиди махдаў сый да
Саў бол, туўгъан партиябыз!“ —
Деди Гитче халкъ аллында,
Айтдыкъ аны биз барыбыз.
Сабийликде Гитче Хариб
Табмай хыйсаб, джол окъургъа,
Къалгъан эди билмей хариф
Болуб къараў сокъурлай.
Джанъыз совет джуртум берди
Окъур, ишлер, солур мадар.
Джерим шагъат, халкъым кёрдю
Бу насыбны кетмез къадар.
Окъуу, билим алыр ючюн,
Гитче турду айтыб заман.
Окъуду ол, салыб кючюн,
Айырмагъа беш джыл тамам.
Окъуса да узакъ барыб,
Унутмады элге сёзюн:
Хапар ийиб, джуаб алыб,
Турду беш джыл, джазыб кёлюн.
Тюненеси бюгюн сурат
Болуб, кюзгю туўрасына,
Окъуу, илму бериб къанат,
Айтыб джолун тамбласына,

Къуаныргъа, дерс окъургъа
Сайланды эм биринчиге,
Келсе ишге не солургъа,
Къалмай эди экинчиге.
Сабан сюрюр, чалкъы чалыр,
Дырын джыяр, гебен этер,
Будай орур, антау салыр,
Арба джегер, сюрюу кютер.
Джашы, къызы къара киймей,
Сынамай бир къыйынлыкъны,
Тюз ёсдюле къамчи тиймей,
Кёрмедиле ит ыйлыкъны.
Келди, кетди джигер турду,
Этди ишин, халкъгъа базды,
Табды чархын, туура бурду,
Тархына кёб махтау джазды.

VIII

Ётдю талай джыл арадан,
Тень урунуб бир джюрекден,
Джашнады миолк байлыкъ алдан.
Тюшгенча ол джауб кёкден.
Алай'а джыл келди къыйын
Минъ тогъуз джюз къыркъ биринчи,
Чабды бизге джаллы джыйын—
Фашист аскер ит гитлерчи.

Теблеб ала чегибизни,
Къуюлдула сюнью ура.
Къаннъа бояб джерибизни,
Атлам сайын асмакъ къура.
Къатынланы тишге чанчыб,
Сабийлерин отха кёмюб,
Колхоз, совхоз демей чачыб
Балаузун къоймай эмиб.
Кёсеу этиб шахарланы,
Кёмюр, учхун, кюл эллени,
Алтын бюртюк сабанланы,
Кёк джасалгъан чегетлени.
Мурдар Гитлер буйрукъ берди,
Халкъыбызны ол къырыргъа.
Гылтын кёзюн узакъ керди,
Ма бу кюнню джукълатыргъа.
Тобла джана, джер, кёк суу да
Тебреннъенча къалтырады.
Партиябыз айтды туура:
„Туругъуз, джурт къоркъуудады“.
Кечим салмай, салам алмай,
Тюшдю джылан аллыбызгъа.
Къозгъалды бир адам къалмай,
Къаршчы болуб къаллыбызгъа.
Бу кёзюуде ма бу халда
Джанды ёртен, тынчлыкъ кетди,
Гитче атха миниб алда,

Тилек кѡагыт джазыб джетди.
„Октябрны кюнлеринде
Кѡалгѡанма мен узакъ сыртда.
Джалчылыкѡда сабийликден
Билмегенме, не бар джуртда.
Кѡыйынлыкѡны бизге тюшген
Бизден башха джокѡду атар,
Аскериме кѡуршча бишген,
Тилейме мен, ий комиссар!“
Гитче ачды тюз джюрегин,
Айтды туѡра сѡзюн анѡа.
Кѡабыл этди ол тилегин,
Гитче кетди Кюн батханѡа.
Тюнене тынч усдалыгѡын
Аушдурду бюгюн отха,
Сакѡлар ючюн, кѡз джарыгѡын
Базды халкѡгѡа, окѡгѡа, тобха.
Джурту ючюн кѡкге минди,
Джерге тюшдю, суѡдан ѡтдю,
Джурту ючюн отха кирди,
Хорлаб чыкѡды, алгѡа кетди.
Ата джуртну бир элисин
Бермез ючюн кѡанлы джаѡгѡа,
Хазырлай ол уугѡа кесин,
Джол салды тюзге, таугѡа.
Кѡазаѡатны ал кюнлерин
Гитлер джазды китабына.

Ышаннъысыз бегимлерин
Тенълешдирмей хыйсабына.
Европаны къанын ичиб
Чабхан эди, айтмай алдан,
Къара кебин, къабыр бичиб,
Кёрмей бизни башха малдан.
Ишчи, элли Къызыл Аскер
Кёкюрегин салыб турду,
Джокъду къарыу аны бюгер,
Фашистлени артха бурду.
Бизни халкъны эм аскерни,
Бирге туугъан джигитлигин,
Дуния кёрдю насыб джерни,
Къоркъуу кюнде бар эрлигин.
Бу аскерни арасында
Гитче талай хорлам салды,
Битмей эски джарасы да,
Кёб фашистни башын алды.
Гитче аскерге киргенлей,
Тюшген эди разведкагъа.
Барды борчун тюз этгенлей,
Хар ишге да кесин джагъа.
„Бюгюн сыйлы борчунъ, Гитче,
Бир сау немча табаргъады,
Алты нёгер сайлаб кече,
Джау штабха чабаргъады,
Джолунъ бирди, танысанъ сен,

Ач картанъы, сал эсинъе,
Усда джюрю, шыкъыртсыз эн,
Кимни сюйсенъ ал кесинъе“, —
Деди бир кюн комбат анъа,
Керти базыб ашхам аѳа,
„Болсун, болсун къалмам танънъа“,
Джуаб берди къар да джаѳа.
Гитче былай айтыб къатды,
Эркинлик дей толтурургъа,
Артыкъ затны къоймай атды,
Кетди излемей олтурургъа.
Сайлады ол алты нѳгер:
Орус, къазакъ, латыш, грузин,
Эстон, узбек—алты джигер,
Джуукъ билген бири-бирин.
Кече булут, джел ийире,
Суукъ къаты, джол чыкъырдай,
Суѳ къамишле тѳрт бюгюле,
Таныгъанча сакъ шыбырдай.
Джетисини бирликлери,
Къарны, бузну тыйды таргъа,
Ата джуртха тюзлюклери,
Уллу къарыѳ берди алагъа.
Гитче къарай абынмазча,
Талпый алгъа эм тырмашыб,
Къар себелей, танымазча
Бардыла тюз джуукълашыб.

Фашист уя энди туура,
Болду ачыкъ тююн чыгъа,
Джетишдиле, демей „ура“
Баурланыб усда бугъа.
Эки кёзюн джукъу джабхан
Къараулну таб урдула,
Таушуна туруб чабхан,
Экинчини да буудула.
Эки фашист солдат бирге,
Сойландыла къараулда,
Андан сора, чабыб юйге
Къуюлдула, Гитче—алда.
Автоматла хазырланыб,
Фашистлеге къарагъанлай,
Уяндыла отча джаныб,
Къысха тутуб марагъанлай.
„Къозгъалыгъыз, танъ атханды,
Кёлтюрюгюз къолугъузну,
Сизге тийген кюн батханды,
Бошагъансыз джолугъузну.
Бизни бла тебресегиз,
Ышанъылы сакъланырсыз,
Къазауатдан сора уа сиз
Юйюгюзге сау барырсыз“,—
Деди Гитче къараб хыны,
Айтды дженъил бек гузаба,
Къачды джауну алгъын сыны,

Онъду къаны, бетин джаба.
Алгъа атлаб, бири джунчуб,
Суу джуугъанча тер атханы, —
„Тюшдюгюзмю кекден учуб,“ —
Деген болду сёз табханы.
Байлады сакъ Гитче алыб,
Къолун, тилин хар бирини,
Сюрдюле кенъ айландырыб,
Эки фашист офицерни.
Алай'а ма узакъ кетмей,
Итле таныб бек юрдюле,
От белгиден бери ётмей,
Ызларындан терк сюрдюле...
Къурч къадама, къысыр къая,
Болду Гитче алларына,
Фашистлени эте зая,
Бояб кёбюн къанларына.
Джаула отуз болсала да,
Джанъыз Гитче ал бермеди,
Джуукълашыб къалсала да
Джанъызлыгъын билдирмеди.
Къол пулемет къызыл кийиб
Гитче аны тенълик этди.
Негерлерин алгъа ийиб,
Танъ джарымай сюрюб джетди.
„Къайры кетди, нек джутулду?“
Табмай аны джау сорады.

Гитче уа бек таб къутулду,
Къоркъуу къалды, джол къорады.
Гитчени сау къайытханы,
Къуандырды, къучакъ керди,
Комбатха хар сѣз айтханы
Болду, бишди, хорлам берди.
Тынчаймады комбат кече,
Сакълады кѣб болуб къайгы,
Джер юйюнде тююн иче,
„Келир“, —эте дей,—биягы.
Танъ агъара, суукъ кемсиз,
Къутургъанча джел сызгыра,
Джау ну сыта, бир хатерсиз
Келдиле сау, къарны джыра.
„Комбат джолдаш!“ — деди сансыз
Гитче алгъа кириб юйге.
Буйругъуну толтургъанбыз,
Джокъду къоранч, саубуз бирге.
Эки фашист офицерни,
Къолун, тилин байлагъанбыз,
Къызыл бояб къарны, джерни,
Джыйырмасын сайпагъанбыз.
Джашла джити, бир муратда,
Бир ивнетде, бир акъылда,
Кирдиле тенъ бир муратда
Отха, суугъа, тюзде, къолда.
„Багъалысыз, сау болугъуз,

Джуртуму деу уланлары.
Алда кыйын кенъ джолугъуз,
Джабмаз, джау ну боранлары.
Учхан къушну сюрюб тутхан,
Тау киикни джибермеген,
Сизсиз къара усда атхан,
Джау ну отун терен кёмген.
Махдау—сизге, ёлюм—джаугъа.
Атар, джазны насыб танъы,
Джигитликди джуртха сауъга,
Хазырлайыкъ хорлам джапъы.
Унутулмаз, къалыр ёмюр,
Джазгъаныгъыз бюгюн бизге,
Гитлерчиле болуб кёмюр,
Къайытырбыз элибизге“.
Айтды комбат сёзю джете,
Къуаннъанын бере чексиз,
Къучакълады, уйба эте,
Ийнакълайды бек эсебсиз.
Къартны, джашны бирча кёлю,
Бирча иши джуртуна баш,
Джюрегин кенъ ачыб тёлю,
Отда, иште татлы къарнаш.
Къазауатны отларында
Гитче эм тушманны чалды.
Москваны къатларында
Юч да уллу орден алды.

Джукъламады кече джатыб,
Тынчаймады кюндюз арыб,
Тохдамады иши татыб,
Барды алдан алгъа джарыб,
Гитче ачыкъ къалайда да
Джолун билди, тюз атлады,
Аллындача артында да,
Джигитлигин ол къатлады.
Алты кере окъ джаралы
Болса да ол буюкъмады.
Джан нѣгери бек багъалы
Автоматын суутмады.
Кѣк шинелин сылай-сыйпай,
Кирлендирмей кюнде сюртдю,
Джауну тута, башын къыйпай
Днепрден ары ѣтдю.
Гитче — башчы, солдат — онюч
Айырылыб ѣтген алда,
Къарар, тинтер, билир ючюн
Джауну кючюн, санын анда.
Уруш къаты, къыйын болду,
Онтѣрт къаршчы эки джюзге,
Чегет баур къандан толду,
Окъ джалламай, джюзмей тюзге.
Асланлача онтѣрт тулпар
Кюрешдиле бир муратха,
„Эркинликди джауну бутар“, —

Деб, бир атлам турмай артха.
Джассыдан кеч, танънъа дери
Джюздюле кѣб окъла, тобла.
Къыза, джана ёртен кери
Къуюлдула минамѣтла.
Кюйдю терен, къаралды джер,
Тул-тубанча болду тала,
Кирди суугъа, бир полк аскер
Джау ну отун тыя ала.
Пулемѣтчу Коля аур
Джара табыб джыгъылгъанлай,
Гитче алды этмей сабыр,
Джау да къысха тыгъылгъанлай.
„Джюрю, къара шугут джылан,
Буз кесинъи, орун къоймам!
Къутур, алын, чочу, талан,
Сыйлы солдат атны джоймам!“
Айтды керти, къуйду, бюркдю,
Ийнанмады, джау чабышды,—
Билди кючюн, сора юркдю,
Сауу-шауу тенъ къабышды.
Гитче аз да солуу алмай,
Бошаргъа арт патронташыи,
Джетли аскер „ура“ къалмай,
Къутхарды сау батыр джашын.
Тютюнлетди, джау ну къууду,
Шындык этди, сыланды джол,

Гитче уа ма джанъы тууду,
Хорламына къуаныб ол.
Пулемётну джокъ мардасы,
Чарламады, джауну кырды,
Къыйнаса да юч джарасы,
Гитче джауну къанын джырды.
Быллай джигит, джуртун суйген
Джанъыз эркин джерде тууар,
Унутмасын алай келген:
Къаны ырхыча джерни джууар.
Гитче турду кюнча эртден,
Байрагъын сау элтди алгъа,
Бериб уллу Ленин орден,
Ашырдыла госпитальгъа.
Бу урушда Казим, Арсен,
Иван, Турсун джан бердиле,
Онусу уа къалыб эсен
Джаудан кёбню ёлтюрдюле.
Командирле эм солдатла
Джауну эзиб, саф-саф болуб,
Къайытдыла бирге ала,
Тёртге салкъын терен солуб.
Шош, акъырын, сабыр туруб,
Бетлерини терин ата,
Отну аллын джаугъа буруб,
Басдырдыла былай айта:
„Ата джуртну тюз джашлары,

Аны ючюн джан бергенсиз,
Халкъны кёзю, джаны бары,
Ёмюр махтау, сый беребиз.
Боран кюн да кёб кёргенсиз,
Юлгю бере джашха, къартха,
Батырлыкъда сиз ёлгенсиз,
Уллу иште турмай артха.
Эркин болсун, кенъ, джумушакъ,
Бюгюн джатхан къабырыгъыз,
Танытырбыз джауъгъа къошакъ
Ахыр кёрюн, ийнаныгъыз!
Чыныкъгъанбыз таулу, тюзлю
Отну, сууну заясында,
Сизни ючюн кёме минъни,
Къурутурбуз уясында.
Тынч джукълагъыз, тенълерибиз,
Джюрек бирди унутмазбыз,
Кийинирле джерлерибиз,
Джолубузну сууутмазбыз“, —
Деди келбет джаш комиссар,
Солдатла да разы анъа,
Кюе, джана, эрий буз, къар
Айландыла кюн батханнъа.

IX

Тюзлюк джолду, хорланмайды,
Тууады кюч биргесине,
Харам хакъгъа узалмайды,

Узалтмайды эм кесине.
Ата джуртун чексиз суйген,
Хар насыбын тенъ баджаргъан,
Къарнашлыгъын сыйлай билген
Халкъымды тюз, хорлаб баргъан.
Гитлер чабды къабхан къуруб,
Джер байлыгъын толтурургъа,
Мыйыкъларын кынъыр буруб,
Москвада олтурургъа.
Бу джашауну, бу насыбны
Мурат этди сыйырыргъа.
Бу тенъликни, бу джарыкъны
Джик-джик этиб айырыргъа.
Къанлы фашист, ач, къутургъан
Гитлер кирди быллай кёлге,
Адам бетин кюлге ургъан
Батыб къаннга джете белге.
Джылан къаблы, ит суратлы
Тюзге къаршчы саутланыб,
Адам этин кёрюб татлы,
Ашай эди бек джутланыб.
Ёлюмге кёб буйрукъ джазгъан
Къолу бир да арымады.
Тюзлюгюне толу базгъан
Халкъымдан ол джарымады.
Джерде, кёкде тенъизде да
Шохлукъ берди бал кёгетин,

Тарда, кешде тютюнде да
Танытды бай кърнаш бетин.
Аскер, халкъ, ата-ана,
Кърнаш, эгеч, джюрек баур
Бегидиле, отда джана
Къзауатда кыйын аур.
Ата джуртха къркыуулу джау
Уахдысын табды андан,
Кърутулду турмазча сау
Бузулду ол кѣбюб къандан.
Бу кюрешде, бу хорламда,
Аныча хар ише да биз,
Борчлубуз кѣб хар атламда
Партияны сие чексиз.
Олду бизни джарыгыбыз,
Элтген алгъа, учундургъан,
Ышанъылы тюз джагыбыз,
Партиябыз Ленин къурагъан.
Олду бизни насыбыбыз,
Акыл, анъы, джарыкъ берген,
Олду ёмюр къуанчыбыз,
Тамбланы бюгюн кѣрген.
Олду бизни кърч къалабыз,
Махдауубуз кюнча тийген,
Олду ата, ол анабыз,
Халкъгъа тынчлыкъ джашау деген.
Олду бизни кьошхан сангъа.

Этген къарнаш шох да былай,
Аны ючюн халкъым анъа
Сюймеклигин айтад джырлай.
Олду керти насыбыбыз,
Ышаннъылы тюз джагъыбыз,
Махдау деген, сый барыбыз,
Кюнча тийген джарыгъыбыз.
Олду джуртха иш тюзетген,
Къалайда да кѣргюзген джол,
Халкъгъа акъыл, дерс юретген,
Ким да айтад анъа „сау бол“.
Къара энди, сына, таны,
Бил Гитчени джашау джолун,
Хар бир иште кѣрдюнъ аны
Хорлаб баргъан тулпар къолун.
Партияны аты бла
Урунду ол тынчлыкъ иште,
Партияны аты бла
Уруш этди халкъ кюрешде.
Ата джуртну сыйын, къачын,
Сакълар ючюн хар махдауун,
Барды билмей тогъун, ачын,
Ура, джыгъа къаллы джауун.
От джукъланды, танъ ышарды
Гитче узакъ госпиталда,
Джюрек къанды, чыракъ джанды,
Бизнича эм кѣб къралда.

Фашист джорукъ салалмады
Бошласа да кючюн къара.
Батырны окъ алалмады
Тюшюрсе да къылыч джара.
Джатды толу джылны бирге
Минъи-Тау́ну тулпар джашы,
Письмо, хапар джаза юйге,
Хапар айта, хорлам башы.
Чыкъды кюню кёб сакълагъан,
Саламлашыр сагъат келди,
Кетди элине алгъын тургъан
Рахат ишлер заман джетди.
Тул-тубанча эшик аллы,
Уча къазан къызыу къайнай,
Джашла, къызла ариу къанлы
Къобуз согъа, тебсей, ойнай,
Ушакъ эте, Гитче кеси
Айта джолун къыйын ачы,
Къуанды эл, юйдегиси,
Къуаныргъа бар къуанчы.
Хорлам ючюн юйдегиси:
Мазан, Мамур, Абад алчы,
Хорлам ючюн юй бийчеси,
Ийнек сау́гъан колхоз малчы.
Алмашынмай, иймей заман,
Алдамай баш, сагъат джанъыз
Ишледиле ала хаман,

Ашырмайын кюн хайырсыз.
Гитче—батыр къазауатда,
Юйдегиси—джигер элде,
Бардыла тень иште, отда,
Тохдамайын къарда, джелде.
Эки уллу къуанчны да
Этдиле бек тынч-рахат,
Урунууу, урушну да
Хорламына болуб къанат.

Абул-Керим Пагоевич Байкулов

ПУТЬ ГИТЧЕ

Поэма

Редактор *И. Р. Салпагаров.*

Обложка художника *В. И. Бекетова.*

Художественный редактор *М. П. Бертник.*

Технический редактор *Д. Х. Кубанов.*

Корректор *Р. А. Ижаева.*

Сдано в набор 29/X-1960 г. Подписано к печати 6/XII-1960 г.

Формат 60X92 1/32. Физ. п. л. 3,5. Уч-изд. л. 2.06.

Тираж 1000 экз. Заказ 4697. ВГ 09288. Цена 1 руб 5 коп.

Карачаево-Черкесское книжное издательство,

г. Черкесск, Ленина, 35-а.

Черкесская типография, г. Черкесск, Комсомольская. 32.